

DE ACHTERUITGANG VAN DE ORCHIDACEAE IN LIMBURG XII

door drs. J. H. M. HILGERS

Epipactis palustris (L.) Crantz. Moeraswespenorchis

De moeraswespenorchis komt in heel Nederland voor en is volgens de flora van Heukels vrij algemeen in het Waddendistrict doch elders vrij zeldzaam. Het is een soort van blauwgraslanden, rietlanden en duinvalleien. De Wever schreef in de aantekeningen van zijn herbarium dat ze voorkomt in sphagnumveen, op open plekken, terwijl ze ook nog een tijdlang

Moeraswespenorchis. Brunssum (Sphagnumveen).
fotoarchief de Wever.

stand houdt (4-6 jaar) wanneer in zo'n veen riet en zeggesoorten beginnen op te komen.

Het belangrijkste centrum van de verspreiding was in Zuidlimburg de Brunssummerheide (Subcentruuroop district). Daarnaast kwam ze hier en daar voor op moerassige plaatsen langs de Maas, de Geul en enkele beken (Fluviatiele district).

In totaal zijn er voor Zuidlimburg ca. 17 vindplaatsen bekend geweest. Dijkstra kent er nog 2 (persoonlijke mededeling, 1966), een op de Brunssummerheide en een andere in Voerendaal. De vindplaats op de Brunssummerheide zal wel dezelfde zijn waar Boersema (persoonlijke mededeling, 1966) 150 ex. telde. Behalve op deze 2 plaatsen is ze elders in Zuid-Limburg waarschijnlijk verdwenen, alhoewel het niet onmogelijk is dat ze nog eens op een moerassige plaats teruggevonden wordt.

Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Brunssum	1. Rumpenerven	De Wever. In 1933 door ontginning verdwenen. Vroeger zeer veel.
	2. Schrieversheide	De Wever. Tot 1934.
	3. Walderput	De Wever. Tot 1924.
	4. ?	Boersema en Dijkstra. 1966. Ca. 150 ex.
Schinveld	5. Leuffenderven	De Wever. In 1926 verdwenen.
Jabeek	6. Tommerbroek	De Wever. 1928.
Hoensbroek	7. Etzenraderbroek	De Wever. 1928.
	8. Vaesraderbos, veen	De Wever. In 1928 nog weinig.
	9. Overbroekbeemden	De Wever. 1928. Nog weinig.
Heerlen	10. Musschemigerbroek	De Wever. Herb. ex. 1909.
Voerendaal	11. Puth	Dijkstra. 1966. Aantal ex.?
Eis-Wittem	12. Veen bij Robont?	De Wever. 1928.
Valkenburg	13. Houthem, Ravensbos	De Wever. In 1928 niet meer gezien.
Meerssen	14. Ulestraten	De Wever. Voor 1928.
Geulle	15. Doodlager	De Wever. Voor 1928.
Bunde	16. Veen bij Kasen	De Wever. Herb. ex. 1903.
	17. In de Pas.	De Wever. 1928.

***Epipactis helleborine* (L.) Crantz.
Wespenorchis**

De wespenorchis is een in Nederland vrij algemene orchidee die voorkomt in loof- en naaldbossen, tussen struwelen op allerlei bodemsoorten. Volgens de Wever komt de plant in het Krijtdistrict vrijwel aan de rand van ieder bos voor. Ze wordt ook gevonden

Wespenorchis. Vlekkebergbosch te Valkenburg.
fotoarchief de Wever.

in het fluviatiele district op Maasalluvium in de bossen van Bunde, Geulle en Elsloo enz. De soort komt hier en daar ook op grazige plaatsen voor bv. onder een populierenaanplant en in een enkel naaldboutbos, zoals in de sparrenbossen van Wylre en Epen. In het Lössdistrict is ze schaars en op de Brunsummerheide in het Subcentreuroop district zijn slechts enkele vindplaatsen bekend (overigens met honderden ex.)! Naar een voorzichtige schatting zijn er in Zuidlimburg ca. 50 vindplaatsen geweest, waarvan er nu nog een kleine 20 over zullen zijn. Ze zal hier kunnen standhouden zolang er bossen zijn op de kalkheuvels en op de heuvels langs Maas en Geul.

Enkele bekende vindplaatsen zijn het Ravensbos te Valkenburg, de beemden bij Hulsberg, de bossen bij Elsloo, de bossen bij Geulle, het Savelsbos te Gronsveld, het Oombos in het Gerendal, de Dolsberg bij Wylre. Ze komt in Heerlen zelfs op een begraafplaats voor (Dijkstra, 1966)!

***Epipactis atrorubens* (Hoffm.) Schult.
Bruinrode wespenorchis**

De Wever vermeldde in 1928 dat hij vroeger (o.a. herb. ex. 1904) enkele ex. van de bruinrode wespenorchis op de oostelijke helling van de St. Pietersberg gezien had, die in dat jaar verdwenen zouden zijn. Uit 1934 echter stamt een nieuw herbarium ex. van deze vindplaats en kennelijk had hij ze weer teruggevonden. Gregoire kende deze vindplaats ook en in zijn herbarium bevindt zich een ex. van de „coullisse”, dat hij verzamelde samen met Gijtenbeek, technisch beambte van de ENCI, na een klimpartij met touwen. De soort die hier dicht bij de „afbraak” stond, is daarna naar een secundaire vindplaats overgebracht. Het is mij echter niet bekend of ze hier nu nog te vinden is; Diemont schreef mij in 1966 dat hij geen vindplaats meer kende. Daar dit de enige vindplaats is geweest die ooit in Nederland opgegeven is, is ze hiermee voor de Nederlandse flora verloren gegaan. Het is mogelijk dat ze nog wel op het Belgisch gedeelte van de St. Pietersberg te vinden is, daar de Wever en ook Gregoire vermeldten dat hier een

grote populatie voorkwam van de bruinrode wespenorchis. Ook uit enkele recente bronnen vernam ik dat ze hier nog aanwezig is.

Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Maastricht	St. Pietersberg	Gregoire. 1949, herb. ex. Op secundaire vindplaats verdwenen?

Bruinrode wespenorchis. St. Pietersberg, boven Ned. douanekantoor. fotoarchief de Wever.

Epipactis microphylla Sw.

De Wever heeft deze zeer kleine, onopvallende soort uit het geslacht der wespenorchissen nooit in Zuid-Limburg aangetroffen. Wel vermeldt Dumoulin

(1868) deze soort van de St. Pietersberg, maar aangezien hij *Epipactis atrorubens* (Hoffm.) Schult niet vermeldt van deze vindplaats zal hier wel van verwisseling sprake zijn. Ook de opgaven uit het Nederlands Kruidkundig Archief uit 1847, 1848 en 1861 zullen wel betrekking hebben op de bruinrode wespenorchis en niet op *Epipactis microphylla*, waarvan de vruchtbeginsels en stengel minder behaard zijn en die toch veel kleinere bladeren heeft.

In België wordt *Epipactis microphylla* niet in de flora's vermeld, daarentegen komt ze in Duitsland tot vlakbij de Nederlandse grens voor. Höffner Preuss (1926) noemt één vindplaats in Westfalen en één in de Rijnprovincie bij Keulen. Bruna vermeldde mij onlangs dat Savelbergh uit Aken een vindplaats kent in het Aachenerwald en dat hijzelf een vindplaats kent in de Eifel.

Overigens zou volgens Bruna in herbarium Moll, gedateerd in 1868, een exemplaar van *Epipactis microphylla* aanwezig zijn uit de buurt van Valkenburg. Hij acht het niet geheel onwaarschijnlijk dat dit onopvallende orchideetje in de buurt van Valkenburg (bv. Biebos) nog eens aangetroffen kan worden.

BOEKBESPREKING

Artis Dieren-Encyclopedie door H. van de Werken, met foto's van Jo Bokma, en in het wild gemaakte foto's door de schrijver. Uitgave Ploegsma, Amsterdam. Per deel f 15,90; de delen zijn niet los verkrijgbaar; compleet in 6 delen f 95,—.

Zojuist is het zesde en laatste deel verschenen van deze serie, waarover reeds enkele keren in dit blad geschreven is. Het totaal beslaat nu bijna 1000 bladzijden tekst waarvan gemiddeld 2 bladzijden per diersoort aan beschrijving, foto's, tekeningen en verspreidingskaartjes besteed is. Een up-to-date naslagwerk, waarin de schrijver de dieren als „zijn vrienden” aan de lezer voorstelt; derhalve treft men er geen dorre gespecialiseerde op-sommigen, maar interessante en levendige schetsen over de gewenste informatie.

Een heerlijk bezit in de boekenkast van de natuurliefhebber.